

De wolf is er bijna

Door leegloop van het Europese platteland en betere bescherming herovert de wolf terrein. Alterra maakte samen met tientallen partijen een plan om de wolf en zijn leefgebied te beschermen en ervoor te zorgen dat mens en roofdier kunnen samenleven.

TEKST MARION DE BOO ILLUSTRATIE RHONALD BLOMMESTIJN & SCHWANDT INFOGRAPHICS

De donkere gedaanten zijn behoorlijk snel ter been. Ze lopen op vier poten en ze kijken heel gemeen', zong drs. P in de jaren zeventig over zijn dodenrit per troika. Inmiddels hebben de wolven ons ingehaald. Het afgelopen decennium rukten ze vanuit Rusland en Oost-Polen met een vaartje van honderd kilometer per jaar naar het westen op en onderweg komen er elk jaar vijf roedels bij. In november verscheen een wolvenplan (zie kader), dat Alterra Wageningen UR schreef in opdracht van het ministerie van Economische Zaken, de provincies en het Faunafonds, om de terugkeer van dit fameuze roofdier in goede banen te leiden. Alterra werkte nauw samen met het platform Wolven in Nederland, een verbond van diverse natuurorganisaties. 'Het ministerie vroeg om een plan met breed maatschappelijk draagvlak', zegt ecooloog Geert Groot Bruinderink van Alterra. 'Daarom hebben we met 55 maatschappelijke partijen overlegd, van de ANWB tot de Zoogdiervereniging.' Discussies tussen veehouders, jagers en natuurbeschermers gingen onder meer over de vraag wanneer een wolf het stempel 'probleemwolf' krijgt, wat daarmee moet gebeuren, welke preventiemaatregelen effectief zijn en wie ze moet betalen.

VEEL OPHEF
Zo'n 150 jaar nadat in Zuid-Limburg het laatste exemplaar geschoten was, staat de wolf weer voor onze grenzen. In juli lag een dode wolf langs de Marknesserweg bij Luttelgeest. De vondst veroorzaakte veel ophef. 'Toen ik de foto's zag, spoot de adrenaline door mijn aderen', zegt ecooloog Leo

Linnartz van Wolven in Nederland. Pas maanden later bleek het vermoedelijk om een misplaatste grap te gaan. De ruim anderhalf jaar oude wolvin is waarschijnlijk niet op eigen kracht naar Nederland gekomen, maar buiten Nederland geschoten, met de nog verse resten van een jonge bever in haar maag.

'Toch lijkt het een kwestie van tijd totdat rondzwervende wolven de Nederlandse grens oversteken', zegt Linnartz. 'In augustus 2011 werd een beest dat sprekend op een wolf leek gefotografeerd bij Duiven en in het voorjaar van 2013 waren er meldingen van een wolf in het oosten van Drenthe, waarna er vlak over de grens bij Meppen een is gefotografeerd.'

Wolven leven inmiddels weer op tal van plekken in Noord-, Midden- en Zuid-Europa, van Noorwegen tot Spanje. Bij >

‘Wolven zijn echte cultuurvolgers geworden’

Hamburg leven sinds 2012 twee roedels, op zo'n 200 kilometer afstand van de Nederlandse grens. In heel Duitsland leven inmiddels 23 wolvenroedels, vooral in de oostelijke regio Lausitz, die sinds eind jaren negentig profiteert van een bloeiend wolven-toerisme. Schapen- en geitenhouders hebben daar hun kuddes, die worden beschermd door speciaal afgerichte waakhonden, achter schriklint staan. Wolven zijn erg bang voor schrikdraad en leren ook aan hun jongen om daar uit de buurt te blijven. Zo kan worden voorkomen dat wolven gewend raken aan voedsel dat niet voor hen bestemd is.

Linnartz verwacht dat wolven vanzelf ook naar Nederland komen. ‘Ze hebben rust, ruimte en voedsel nodig. In Nederland leven zo'n honderdduizend reeën, dus je hebt best kans dat de wolf zich hier vestigt en misschien wel sneller dan gedacht. Wellicht steekt er eerst eens een zwerfende wolf de grens over. Als die een partner treft, kan er binnen vijf jaar een roedel ontstaan. Grote delen van Noord- en Oost-Nederland, maar ook de Flevopolders, Brabant en Limburg zijn geschikte leefgebieden voor de wolf. Alleen al op de Veluwe is er plaats voor minstens vijf roedels. Vermoedelijk biedt Nederland genoeg voedsel en ruimte voor tien tot twintig roedels.’

STRIKT BESCHERMD

De wolf is strikt beschermd, volgens de Conventie van Bern uit 1979 én volgens de Europese Habitatrictlijn. Behalve de wolf zelf zijn ook hybriden tussen wolf en hond beschermd, evenals de leefgebieden van de wolf.

Onze houding ten opzichte van de wolf is in de loop der tijd nogal veranderd, vertelt Linnartz. ‘Naarmate er in Europa minder wilde hoefdieren kwamen en meer vee werd gehouden, werd de wolf steeds feller verholgd. Omstreeks 1960 was hij in Europa bij-

na uitgeroeid. Juist in die tijd begon onze kijk op de natuur te veranderen. Door de verstedelijking en de toegenomen welvaart zijn we de natuur steeds meer gaan waarderen als een plek om te verpozen. Roofvogels en roofdieren zoals vos en wolf horen daar ook bij. Bovendien speelt de wolf een sleutelrol in een gezond ecosysteem. Allerlei aaseters eten mee van zijn prooi en hij zorgt voor een beter evenwicht tussen de populaties van verschillende soorten hoefdieren.’

In Duitsland is de wolf altijd als inheemse diersoort beschouwd, omdat hij in Oost-Duitsland eigenlijk nooit weggeweest is – er trokken altijd zwervers de Pools-Duitse grens over. Na de Wende (1989) nam Oost-Duitsland de West-Duitse natuurbeschermingswetgeving over. Zo werd de wolf van een schadelijke, fel bejaagde plaagsoort plots een strikt beschermd dier. ‘En omdat het Oost-Duitse platteland steeds dunner bevolkt is, zijn er steeds minder conflicten tussen mens en wolf’, zegt Linnartz. In de Middeleeuwen, toen er nog veel hondsdolheid in Europa heerste, vielen wolven regelmatig mensen aan. De laatste eeuw is hondsdolheid echter geen probleem meer. Vossen zijn massaal ‘ingeënt’ door vlees met vaccin in het bos uit te strooien en datzelfde is ook voor wolven goed uitvoerbaar.

Wolven zijn in principe schuw en voor mensen niet gevaarlijk, zolang er geen gewenning optreedt. Als een wolf eenmaal heeft ontdekt dat er in de nabijheid van mensen gemakkelijk voedsel te vinden is, verliest hij zijn schuwheid en kan een ‘probleemwolf’ worden.

Volgens Groot Bruinderink heeft de wolf zich in Duitsland verbluffend snel aangepast aan de mens. ‘Het zijn echte cultuurvolgers geworden. We hopen dat de wolf vooral wilde prooiën zoals wilde hoefdieren en bijvoorbeeld ook ruiende ganzen zal vangen. Maar ik heb vroeger in Oost-Polen meege-

maakt dat ze een koe hadden gepakt. We moeten daarom preventiemaatregelen voor de veehouders treffen en schaderegelingen opstellen.’

WOLVENBUREAU

Belangrijk is volgens Groot Bruinderink het instellen van een centraal meldpunt. ‘Boeren die bijvoorbeeld een schaap verliezen, recreanten die een wolf menen te zien en automobilisten die 's nachts een wolf aanrijden, moeten hier terecht kunnen.’ In het Wolvenbureau, zoals de werktitel luidt, gaan deskundigen op het gebied van onder meer ecologie, schade en communicatie samenwerken. ‘We willen uitdragen dat de wolf er aan komt en wettelijk beschermd is.’

Om deze en andere actiepunten uit het wolvenplan aan de praktijk te toetsen, werd een slotbijeenkomst gehouden met jagers, veehouders, natuurbeschermers en andere maatschappelijke groeperingen. De deelnemers brachten samen in kaart wie op welk moment wat moest doen, aan de hand van een reeks protocollen in het wolvenplan. Het feit dat de wolf bescherming verdient stond voor de deelnemende organisaties niet ter discussie; ze wilden vooral inzicht in de protocollen en subsidie- en compensatieregelingen, voor het geval hun achterban schade zou lijden door de komst van de wolf.

SCHADE AFWENTELLEN

Volgens Huub Dinghs van de vakgroep schapen van LTO Nederland respecteert LTO het feit dat de wolf beschermd is en recht heeft op een vrij leven. ‘Wij kunnen niet aan de grens gaan liggen om die wolf tegen te houden. Maar dat betekent niet dat je eventuele schade kunt afwentelen op één groep. Om het draagvlak voor de komst van de wolf te vergroten, zal het Faunafonds goede schaderegelingen moeten bieden én moeten meebetalen aan preventie- ➤

WOLVEN IN WEST-EUROPA IN 2013

Mogelijke leefgebieden in Nederland

Nederland

Duitsland

100 wolven

In 2000 leven voor het eerst weer volwassen wolven met jongen in Duitsland. Inmiddels is dat aantal gegroeid tot circa 100 volwassen wolven.

In 1992 heeft de wolf vanuit Italië zijn intrede gemaakt in Frankrijk. Inmiddels wordt de totale populatie geschat op ruim 200.

Frankrijk

200 wolven

Italië

500-700 wolven

Sinds de jaren negentig is de wolf vanuit een kritieke restpopulatie uit Zuid-Italië weer in Noord-Italië gevestigd. Inmiddels leven er in Italië naar schatting 500 tot 700 wolven.

‘Bij een schapenweitje in een afgelegen bos, zou ik dag en nacht de stroom erop laten’

DE LEEFWIJZE VAN DE WOLF

Voedsel

Een wolf heeft gemiddeld 3 tot 4 kilo vlees per dag nodig. Oude, zieke en zwakke dieren, evenals jonge, onervaren dieren vallen eerder ten prooi. De ree is het belangrijkste prooidier voor de wolf in Duitsland. In Nederland leven ca 10.000 reeën.

Schapen/geiten

Wolven geven de voorkeur aan natuurlijke prooi, maar gemakkelijk bereikbare schapen en geiten worden ook gepakt.

Natuurlijke prooidieren

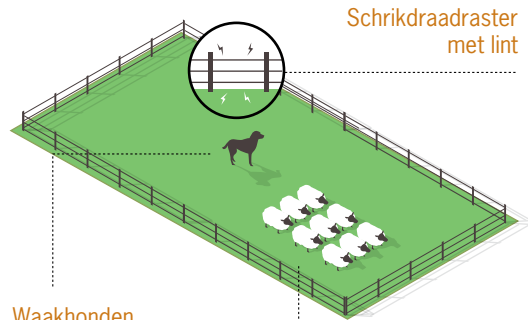
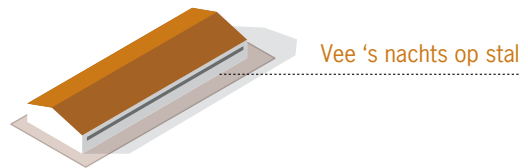

Mens

De mens behoort niet tot de normale prooidieren van de wolf; wolven vermijden contact. Gevaarlijke situaties kunnen wel ontstaan als wolven door voer aan mensen gewend raken.

Bescherming vee

Intacte kuddestructuur bij schapen en geiten

Territorium

Wolventerritoria (in Midden-Europa) zijn ca. 200 km² groot. De roedels zijn vaak 2 tot 10 dieren groot.

Wolven van ongeveer twee jaar oud trekken weg, op zoek naar een eigen leefgebied en onverwante partner.

Wolven zijn goede zwemmers en kunnen honderden kilometers afleggen en rivieren, snelwegen en druk gebruikte gebieden passeren.

maatregelen. Een Friese schapenhouder met vijfhonderd dieren op twintig hectare heeft nu alleen sloten nodig om zijn dieren in de wei te houden. Moet hij straks al dat land gaan afrasteren vanwege de wolf? Daarover zijn veehouders en overheid het nog niet eens.'

Schrikdraad kan heel afschrikwekkend werken. Uitgezocht moet worden welke andere preventiemaatregelen in Nederland effectief zijn. Leo Linnartz: 'Wolven jagen in gebieden waar ze mensen tegen kunnen komen alleen 's nachts. In voor mensen moeilijk toegankelijke gebieden gaan ze ook wel overdag op stap. Zo verwacht ik dat wolven in de Oostvaardersplassen overdag jagen, net als in Yellowstone. Dus schapen in een drukke omgeving hoeven inderdaad alleen 's nachts achter schrikdraad, maar bij een schapenweitje in een afgelegen bos waar weinig mensen komen, zou ik dag en nacht de stroom erop laten.'

De draad moet laag genoeg hangen, omdat de wolven er anders onderdoor kruipen en het voltage moet hoog genoeg zijn – hoger dan nodig om de schapen binnen te houden. Dan geven de wolven de moed snel op en leren dat ook aan hun jongen.

Jaarlijks worden maar liefst vijfduizend Nederlandse schapen door honden en een enkele keer vossen gedood. Is een vos de

boosdoener dan heeft de boer pech; als een hond tot de aanval is overgegaan dan is de eigenaar aansprakelijk voor de schade. Schade door een wolf is in principe goed herkenbaar. De wolf bijt zijn slachtoffer meteen dood in de hals, waarbij diepe gaten van grote hoektanden zichtbaar blijven. Afgezien daarvan is het dier nog gaaf. Een hond die een schaap doodbijt is veel minder krachtig, veroorzaakt veel bijtonden en onderhuidse bloedingen en trekt plukken wol los.

Als in de toekomst een wolf de dader is, kan de veehouder voorlopig een beroep doen op het Faunafonds. 'Zolang de wolf zich nog niet permanent in Nederland heeft gevestigd, kun je nog niet van veehouders verlangen dat ze al vergaande preventieve maatregelen treffen', meent Groot Bruinderink. 'Samen met de sector moeten we onderzoeken welke maatregelen kosteneffectief zijn. Het afzetten van een kilometerslange, smalle dijk met schrikdraad om een handvol schapen te beschermen is vermoedelijk niet lonend.'

LAMA ALS BODYGUARD

Er zijn ook andere preventiemaatregelen denkbaar. Linnartz: 'In Amerika claimt een onderzoeker goede resultaten met het afspeken van wolvengehuil. Daarmee claim je

als het ware een gebied als territorium voor een bepaalde roedel wolven. Andere roedels zullen dan uit de buurt blijven, maar na een tijdje hebben de wolven wel door dat het nep is. Veehouders zetten ook waaklama's en waakezels in. Als een roofdier nadert, gaan de schapen samenklonteren om zich veiliger te voelen, maar ze verdedigen zichzelf niet en de wolf heeft zijn slachtoffer voor het uitkiezen. Lama's, ezels en paarden reageren van nature anders – die verdedigen de kudde en met name de jongen. Dat doen ze ook als ze samen met schapen in een wei staan.'

Om langdurig in Nederland te kunnen overleven, zullen de wolven contact moeten kunnen houden met Franse, Duitse en Belgische populaties. Veel last van barrières zullen ze daarbij waarschijnlijk niet ondervinden; ze steken snelwegen over, zwemmen rivieren over en gebruiken bruggen en tunnels. De ontwikkelingen in de afgelopen jaren laten zien dat de Europese populaties zich ondanks de sterfte in het verkeer snel uitbreiden. 'Het belangrijkste voor een gezonde populatie is dat ook in de toekomst populaties moeten kunnen blijven mengen, zodat de genetische basis niet te smal wordt', zegt Groot Bruinderink. ■

www.wageningenur.nl/wolven

ALTERRA MAAKT WOLVENPLAN

Het Wolvenplan dat Alterra Wageningen UR in november presenteerde, verdeelt de taken om de terugkeer van het roofdier in goede banen te leiden. Het ministerie van Economische Zaken voegt de wolf, een internationaal beschermde diersoort, toe aan de Bekendmakingslijst Flora en Faunawet en verzorgt voorlichting over zijn beschermde status. Illegale vervolging leidt tot hoge straffen. Bijvoeren van wolven wordt verboden.

De provincies stellen regels op voor omgang met 'probleemwolven'. Een door de rijksoverheid gefinancierd

Wolvenbureau verzorgt de monitoring van de opmars van de wolf. Samen met de buurlanden worden grensoverschrijdende beschermingsplannen op populatieniveau gemaakt. Het Faunafonds licht veehouders voor over preventiemaatregelen, taxeert eventuele schade door wolven en biedt een tegemoetkoming voor geleden verliezen.

Het wolvenplan hamert op goede communicatie om duidelijk te maken dat wolven beschermd zijn en dat er geen reden is voor angst. Wolven zijn bang voor mensen en gaan die uit de weg.